

PDF hosted at the Radboud Repository of the Radboud University Nijmegen

The following full text is a publisher's version.

For additional information about this publication click this link.

<http://hdl.handle.net/2066/41188>

Please be advised that this information was generated on 2019-05-25 and may be subject to change.

De soennieten in Irak

Hoe verder na hun verwerping van de concept-grondwet?

De soennieten in Irak worden vaak gezien als de Serviërs van voormalig Joegoslavië. Zij krijgen de schuld van het geweld in Irak, terwijl de Koerden en de shi'ieten worden gezien als diegenen die zich coöperatief opstellen in het conflict en de democratie ondersteunen. Het negatieve beeld van de soennieten wordt bepaald door de bloedige aanslagen van al-Zarqawi, de boycot van de algemene verkiezingen in januari en de recente afwijzing van de conceptgrondwet in augustus. Is dit beeld van de soennieten als spelbrekers wel juist? Een nadere kijk op een van de belangrijkste soennitische politieke vertegenwoordigers, de *Vereeniging van Islamitische Ulema*, in het Westen een tamelijk onbekende organisatie, geeft inzicht in de redenen en argumenten waarom de soennieten op 26 augustus de grondwet hebben verworpen, welke interne soennitische tegenstellingen er bestaan en hoe het hierna verder zou kunnen gaan.

Afwijzing van de conceptgrondwet

Sinds op een congres eind maart alle belangrijke soennitische tribale, geestelijke en politieke leiders zich uitspraken voor deelname aan de politieke besluitvorming in Irak, hebben zij er alles aan gedaan in de commissie die belast is met het opstellen van een conceptgrondwet, opgenomen te worden. Zij waren daarin sterk ondervertegenwoordigd, omdat ze de verkiezingen van januari hadden geboycot. De commissie moest op 15 augustus een conceptgrondwet voorleggen aan het parlement, waarover half oktober een landelijk referendum zal worden gehouden. Onder Amerikaanse druk werden de oorspronkelijke twee soennieten van de commissie uitgebreid tot vijftien. Maar tegen de tijd dat zij aan de onderhandelingstafel bijstonden, op 12 juni, waren de belangrijkste kwesties al geregeld tussen de andere twee belangrijke bevolkingsgroepen in Irak, de Koerden en shi'ieten. Ondanks de afspraak dat men op basis van consensus tot een ontwerpgrondwet zou komen, hebben de shi'ieten en de Koerden bewust aangestuurd op een breuk, door veel van de zaken tijdens de onderhandelingen na 12 juni onderling te regelen.

Drie kwesties in de conceptgrondwet stuiten bij de

soennieten op onoverkomelijke bezwaren. Alle drie de kwesties zullen tot verdere verslechtering van hun positie leiden, die sinds de val van Saddam Hoessein toch al dramatisch was afgenomen. In de *eerste* plaats verzetten zij zich tegen de *ontmanteling van de centrale staat*, die volgens de conceptgrondwet vervangen wordt door een losse federatie van drie regio's: het noorden voor de Koerden; het zuiden en midden voor de shi'ieten; het westen voor de soennieten. De soennitische onderhandelaars hadden zich al bij voorbaat neergelegd bij een autonoom Koerdistan, die *de facto* al bestaat sinds de Koerdische opstand tegen Saddam in 1991. De Koerden zijn weliswaar grotendeels soennitisch, maar zij behoren tot een aparte etnische gemeenschap met een eigen taal. Specifieke gebieden en steden met een gemengde bevolking, zoals Kirkuk – waar bovendien veel olie onder de grond ligt – zouden later geregeld worden.

Ook waren de soennitische onderhandelaars bereid een zekere mate van autonomie toe te kennen aan de provincies waar shi'ieten de meerderheid vormen, maar ze verzetten zich fel tegen het voorstel dat de pro-Iraanse shi'ietische organisatie, de Hoge Raad voor de Islamitische Revolutie (SCIRI), tijdens de laatste fase van de onderhandelingen indiende. Dit plan behelst samenvoeging van negen provincies waar shi'ieten de meerderheid vormen tot één regio die dezelfde mate van autonomie zou krijgen als Iraaks Koerdistan. De soennieten beschouwen dit voorstel als een logisch uitvloeisel van het Amerikaanse beleid het principe van proportionele vertegenwoordiging in te voeren, dat bijzonder in hun nadeel uitpakt.

Verdeling van de politieke macht op basis van bevolkingsgrootte van religieuze en etnische groepen werd voor het eerst toegepast bij de samenstelling van de Interim Raad onder Paul Bremer III. Ze vond opnieuw uitdrukking tijdens de algemene verkiezingen van 30 januari, toen kiezers gedwongen waren te stemmen op kieslijsten in plaats van op personen die volgens een districtenstelsel werden gekozen. Hun bezwaar tegen het principe van proportionaliteit is dat het de middelpuntvliedende krachten in Irak een geweldige impuls geeft en de bestaande etnische

en religieuze tegenstellingen verscherpt. Bovendien werkt het in hun nadeel, aangezien de soennieten slechts 20% van de bevolking uitmaken (evenals de Koerden), tegenover de 60% shi'ieten. Daarnaast hebben de soennieten ook nog eens economische bezwaren tegen het grondwetsvoorstel dat hierop voortborduurt. De grote regionale zeggenschap over besteding van inkomsten uit de natuurlijke hulpbronnen, waarin het grondwetsvoorstel voorziet, zou verarming van de soennieten betekenen, aangezien de belangrijkste oliebronnen zich elders bevinden.

De tweede kwestie, die direct met de eerdere kwestie te maken heeft, betreft de *identiteit van Irak*. Irak wordt door Arabieren vanouds gezien als onderdeel van het Arabisch hartland en in de moderne geschiedenis hebben Irakese politieke leiders – die allemaal Arabische soennieten waren – zich opgeworpen als de grootste voorvechters van het pan-arabisme. Ook de Arabisch sprekende shi'ieten zijn Arabieren, maar aangezien het pan-arabisme zich door sterke soennitische trekken kenmerkt, zijn zij altijd verdeeld geweest in hun loyaliteit tussen hun soennitische Arabische 'broeders' en hun Perzisch sprekende geloofsgenoten in Iran. In het nieuwe voorstel wordt aan de Arabische identiteit van Irak, op aandringen van de Koerden, grotendeels voorbijgegaan. Irak wordt daarin getypeerd als 'een land van meerdere etniciteiten, religies en sekten; het is deel van de islamitische wereld en de Arabische bevolking is onderdeel van de Arabische natie'. Gevoegd bij de vérgaande bestuurlijke decentralisatie en de huidige machtspositie binnen de shi'ieten van de pro-Iraanse SCIRI en Daawa Partij, zijn de soennieten niet ten onrechte bang dat de invloed van Iran hiermee aanzienlijk wordt versterkt. Of, zoals een van de soennitische onderhandelaars, Hazim al-Shaalan, het verwoordde: 'Dit zou een erkenning van een vierde identiteit in Irak betekenen, die van de Iraniërs.¹ De omringende Arabische landen hebben inmiddels geschokt gereageerd op deze stap. De secretaris-generaal van de Arabische Liga, Amr Musa, heeft deze zelfs uitdrukkelijk afgekeurd.²

Wat uiteindelijk bij de soennieten de doorslag gaf de conceptgrondwet af te wijzen, was het *verbod op de Baath partij* dat de shi'ieten en de Koerden in de grondwet wilden opnemen. Het proces van de-Baathificering, dat zoveel kwaad bloed heeft gezet bij de soennieten omdat het geleid heeft tot hun massale ontslag uit leger en bureaucratie, zou hiermee verankerd worden in de grondwet. In de praktijk is dit een manier om alle belangrijke soennieten, die onder

het totalitaire regime van Saddam geen andere keuze hadden dan lid te worden van deze partij, monddood te maken. Hoewel uiteindelijk de term 'Baath partij' werd vervangen door 'Saddams Baath en zijn symbolen', waarmee de mogelijkheid van heroprichting niet werd uitgesloten, konden soennieten uit opmerkingen van shi'ietische leiders opmaken dat hun marginalisering werd nagestreefd. Zo verklaarde premier Ibrahim al-Jaafari in een interview dat 'er geen plaats is in het nieuwe Irak voor de Baath', daaraan toevoegend dat 'de geschiedenis vooruitgaat, niet achteruit'.³

De kwestie van de rol van de islam in de grondwet als 'de bron' of 'een van de bronnen' van de wetgeving, wat in het bijzonder bij vrouwenorganisaties op verzet stuit, speelde een minder belangrijke rol in de onderhandelingen tussen soennieten en shi'ieten over de grondwet. Weliswaar zijn veel Baathisten tegen een religieuze staat en al helemaal tegen een Islamitische Republiek, waar SCIRI zich voor inzet, maar veel religieuze organisaties, zoals de Vereniging van Islamitische Ulema, zijn voorstander van een islamitische staat.

De afwijzing van de conceptgrondwet door 'gematigde' soennieten heeft de positie van meer radicale organisaties, zoals de Vereniging van Islamitische Ulema (VIU), versterkt. Na een sterke opkomst dreigde ze de afgelopen maanden haar leidende positie te moeten afstaan aan meer gematigde soennitische vertegenwoordigers, die pleitten voor deelname aan de landelijke Irakese politiek. De VIU lijkt echter méér dan haar rivalen de soennitische kernwaarden te verwoorden door zich als vertegenwoordiger van het verzet te profileren. Haar principe is dat de soennieten alleen aan de politiek zullen deelnemen als de Amerikanen Irak verlaten.

Vertegenwoordiger van het verzet

Wat voor soort organisatie is de Vereniging van Islamitische Ulema en hoe heeft ze in zo'n korte tijd zoveel invloed kunnen verwerven? De VIU werd vijf dagen na de val van het Baath-regime opgericht als een religieuze organisatie. Haar hoofdkwartier bevindt zich in de gigantische, door Saddam Hoessein gebouwde Umm al-Qura moskee in Bagdad, die vooral bekend staat om zijn minaretten in de vorm van kalashnikovs. Haar leider, sheikh Harith al-Dari, ontvluchtte het vorige regime, maar keerde vlak na de Amerikaanse invasie terug. Hoewel de VIU zegt alle soennieten in Irak te vertegenwoordigen en zelfs shi'ieten niet afwijst als leden, vertegenwoordigt ze in

feite alleen de Arabische soennitische geestelijken.

Opvallend voor een organisatie die in zo'n korte tijd zoveel macht heeft verworven is, dat ze ontkent politieke ambities te hebben. Volgens een van haar woordvoerders, Abd al-Salam al-Kubaysi, 'zijn we geen politieke partij, noch een politieke beweging'. Eerder 'sluiten politieke partijen zich aan bij onze organisatie'. Het doel van de Vereniging is 'de soennieten een dak boven het hoofd te geven', zo zegt hij.⁴ In feite streeft de VIU ernaar de soennitische tegenhanger te worden van de *marja'iyya*, de shi'ietische religieuze hiërarchie, waar grootayatollah Ali al-Sistani aan het hoofd staat. Net als deze shi'ietische organisatie probeert de VIU achter de schermen aan de touwtjes te trekken, de algemene politieke lijnen uit te zetten, om alleen in het uiterste geval direct in te grijpen.

De opkomst van de Vereniging van Islamitische Ulema dateert van de eerste crisis in Falluja in april 2004, toen de Interim Raad onder druk van de Amerikanen toestemde in de aanval op Falluja. Zij dankte haar populariteit aan het feit dat ze als enige soennitische organisatie zich verzette tegen de aanval en het opnam voor de opstandelingen. Niet alleen mobiliseerde de VIU haar moskeeëtnetwerk om voedsel en

Wat bij de soennieten uiteindelijk de doorslag gaf de conceptgrondwet af te wijzen, was het daarin vervatte verbod op de Baath-partij

medicijnen voor de Fallujanen in te zamelen, ze wist ook een politiek programma voor de opstandelingen op te stellen. Aanvankelijk was dit programma niet gebaseerd op de islam maar op het internationaal recht van een volk zich te verdedigen tegen een agressor. Een voorbeeld van een niet-islamitisch volk dat de Vereniging vaak aanhaalde, was dat van de Vietnamezen en de Viet Cong. Ook werden er parallellen met het Palestijns verzet tegen de Israëlische bezetting getrokken. *Muqawama* (verzet) in plaats van *jihad* was de term waaraan de Vereniging de voorkeur gaf. De belangrijkste ideoloog, Muhammad Ayyash al-Kubaysi, besteedde een serie van twintig artikelen aan de onderbouwing van het soennitische verzet onder de titel *Jurisprudentie van het verzet*.⁵ Op deze manier slaagde de Vereniging van Islamitische Ulema erin

het ideologische niveau van het verzet – dat voorheen vooral gebaseerd was op het tribale concept van eer – aanzienlijk te verhogen, terwijl ze de beschuldiging van de Amerikaanse minister van defensie Rumsfeld dat de opstandelingen in Falluja alleen bestonden uit 'thugs, gangs en terrorists' van repliek kon dienen.⁶

Ongetwijfeld de belangrijkste bijdrage van de Vereniging van Islamitische Ulema aan het programma van opstandelingen was het verzet te karakteriseren als een nationale aangelegenheid van alle Irakezen, ongeacht hun religieuze of etnische achtergrond. De leiders van de Vereniging waren slim genoeg te beseffen dat een brede alliantie, dwars door etnische en religieuze scheidslijnen, de enige manier was om de minderhedenstatus van de soennieten in het nieuwe Irak te doorbreken. De belangen van de soennieten zouden alleen behartigd kunnen worden als een multi-etnisch en multireligieus verzet kon worden georganiseerd. Door dit verzet te leiden zouden de soennieten hun vroegere macht kunnen heroveren of in ieder geval de schade kunnen beperken.

Haar brede, inclusieve pan-arabische ideologische bijdrage aan het verzet was ook bedoeld om het argument dat alleen Amerikaanse aanwezigheid een burgeroorlog tussen soennieten, shi'ieten en Koerden voorkwam, te bestrijden. In de ogen van de Vereniging van Islamitische Ulema waren juist de Amerikanen de bron van al het kwaad. In plaats van Irak te bevrijden en democratie te brengen, beschuldigde de Vereniging de Amerikanen ervan het land te verdelven en de 'sektarische strijd' aan te wakkeren. Dit alles had tot doel het land beter te kunnen uitbuiten. Op basis van de politieke structuren die de Amerikanen opzetten en het extreme geweld dat ze gebruikten bij het neerslaan van de opstand in Falluja, stelde de Vereniging als principe dat 'democratie onmogelijk is onder de Amerikaanse bezetting'.⁷

In de opstand in de steden Kerbala, Najaf en Basra van het Mahdi Leger van Muqtada al-Sadr, met wie zij goede banden onderhield, zag de Vereniging van Islamitische Ulema een bevestiging van haar these dat de opstand niet een etnisch of religieus karakter draagt, maar uitsluitend een politiek conflict is. Voor een deel klopt dit ook. Muqtada al-Sadr, die nooit in Iran is geweest en niets van Iran wil weten en de rivaal is van de leider van SCIRI, Abd al-Aziz al-Hakim, draagt het pan-arabisme – of in ieder geval een Irakees nationalisme – uit, dat de eenheid van Irak benadrukt. Ter ondersteuning van haar multireligieuze politieke programma organiseerde de Vereni-

ging van Islamitische Ulema in april 2004 een massale demonstratie van soennieten en shi'ieten bij de Umm al-Qura moskee, terwijl zij gezamenlijke soennitische en shi'ietische organisaties hielp opzetten om 'de eenheid tussen de sekten te versterken en de verdeeldheid te beëindigen'.⁸

Als gevolg van haar slimme optreden was de Vereniging eind 2004 de belangrijkste woordvoerder geworden van het soennitisch verzet en daarmee de belangrijkste soennitische politieke organisatie. In de strijd om de macht streefde ze tot dan toe bekende politici als Adnan Pachachi, en zelfs de Islamitische Irakese Partij, de Irakese Moslim Broederschap, voorbij. Als 'politici' collaboreerden zij per definitie met de Amerikanen, die niets anders voor ogen hadden dan het land te overheersen. Met haar verdediging van 'eenheid', 'religie' en 'eer', de heilige drie-eenheid van de opstandelingen, had de Vereniging een programma opgesteld dat het soennitisch verzet leek te verwoeden.

Onbedoeld versterkten de Amerikanen de positie van de Vereniging van Islamitische Ulema verder door tijdens hun definitieve verovering van Falluja in november 2004 deze stad tot spookstad te reduceren. In plaats van de soennieten te dwingen deel te nemen aan het 'democratisch proces', gebeurde precies het omgekeerde. De positie van de Vereniging was onaantastbaar geworden. Geen enkele soennitische politicus kon zich kritiek op de Vereniging veroorloven zonder het risico te worden vermoord. Eind december hadden alle rivalen van de Vereniging zich aangesloten bij haar boycot van de algemene verkiezingen, ondanks hun ernstige bedenkingen tegen deze radicale politieke lijn, die de belangen van de soennieten juist zou kunnen schaden.

Confrontatie

Inofficiële woordvoerder worden van het soennitische verzet had echter wel belangrijke nadelen. Weliswaar had de Vereniging van Islamitische Ulema het vertrouwen gewonnen van veel soennieten, maar tegelijkertijd vervreemde zij zich daarmee van de shi'ietische *marja'iyya* en de Amerikanen. Ook andere ontwikkelingen droegen ertoe bij dat het doel een breed verzet te organiseren en daar woordvoerder van te worden, niet lukte. Een daarvan was de geweldige uitbreiding van het aantal opstandelingen na Falluja van 5.000 tot 20.000. Hierdoor werd het moeilijk uit naam van de opstand te spreken, laat staan in naam van de opstandelingen te onderhandelen. De ander

had te maken met haar shi'ietische politiek. In augustus 2004 was de belangrijkste shi'ietische bondgenoot van de Vereniging gedwongen zijn verzet tegen de Amerikanen op te geven. Uiteindelijk gaf Muqtada al-Sadr toe aan de druk van grootayatollah Ali al-Sistani en moest hij zelfs de verkiezingen ondersteunen. In de tussentijd werd de politiek van de Vereniging van Islamitische Ulema om een brede opstand van de grond te krijgen, ondermijnd door de toenemende anti-shi'ietische retoriek van sommige soennieten, in het bijzonder aanhangers van het salafisme, dat het shi'isme als ketterij beschouwt.

De ondersteuning door grootayatollah Ali al-Sistani van de verkiezingen in oktober 2004 gaf echter de doodsteek aan het streven een soennitisch-shi'ietisch anti-Amerikaans front op te bouwen. Hij verklaarde het stemmen tot een 'individuele plicht'. Shi'ieten die zich aan de verkiezingen onttrokken, 'pleegden verraad aan hun nationale plicht' en zouden 'naar de hel gaan'.⁹ Na een zomer van (radicale) soennitisch-shi'ietische solidariteit en op de valreep van de tweede Amerikaanse aanval op Falluja, werd deze verklaring door veel soennieten als een dolkstoot in hun rug beschouwd. Zij toonde het ware gezicht van de shi'ieten als 'collaborateurs' van de Amerikanen. In

Grootayatollah Al-Sistani's steun aan de verkiezingen vormde de doodsteek voor de opbouw van een soennitisch-shi'ietisch front tegen de Amerikanen

ruil voor het omzetten van hun numerieke superioriteit in politieke macht waren ze bereid hun 'Arabische broeders' te verraden en de Arabische eer te grabbel te gooien. Met het einde van de opstand van Muqtada al-Sadr was een politieke strijd veranderd in een religieus conflict, een situatie die de Vereniging juist had willen vermijden, ook omdat dit precies de lijn was van Zarqawi's anti-shi'ietische, salafistische versie van de soennitische islam.

Tijdens deze botsing waren de shi'ietische leiders van hun kant erop gebrand hun eigen radicale pan-Arabische vleugel binnenboord te houden. Tegelijkertijd probeerden ze de soennieten verder te verdeelen door de 'gematigde' soennitische politici aan het politieke proces te binden. De Vereniging van Islamitische Ulema werd ervan beschuldigd dit 'democra-

tische proces' te saboteren. Doordat ze geen onderscheid maakten tussen de opstandelingen en de terreurgroep van al-Zarqawi, die steeds heftiger bomaanslagen pleegde tegen shi'ietische doelen, beschouwden de twee grote shi'ietische organisaties, SCIRI en de Daawa Partij, de Vereniging niet alleen als de woordvoerder van de soennitische opstand, maar als verantwoordelijk voor alle terreur. Al snel werden leden van de Vereniging het doelwit van moordaanslagen van shi'ietische milities, terwijl Amerikaanse troepen ze voortdurend lastig vielen en arresteerden.

Soennitische verdeeldheid

Onder de verslechterende interne sektarische spanningen, die steeds meer op een burgeroorlog begonnen te lijken, bleek het moeilijker de boycot te handhaven dan die te initiëren. De boycot van de verkiezingen van januari 2005 leidde uiteindelijk tot een heftige verdeeldheid onder de soennieten, hoewel hij een groot succes was van de Vereniging Islamitische Ulema. Uiteindelijk werden maar 17 soennieten gekozen in een parlement van 275 leden, tegen 140 leden van de gemeenschappelijke shi'ietische lijst van grootayatollah Ali al-Sistani, de Verenigde Irakese Alliantie, alsmede 75 leden van de Koerdische lijst en 40 leden van ex-premier Iyad Allawi. Meteen na de verkiezingen gaf de Vereniging van Islamitische Ulema een verklaring uit waarin ze stelde dat ze die niet erkende, 'omdat een groot deel van de bevolking de verkiezingen geboycot had'. Volgens de Vereniging betekende dit dat 'het parlement niet de volmacht heeft om een grondwet op te stellen en internationale verdragen te sluiten'.¹⁰

Deze negatieve verklaring was een teken voor de rivalen van de Vereniging om in opstand te komen. Ahmad Abd al-Ghaffur al-Sammarai, de gematigde imam van de Umm al-Qura moskee, sprak zich uit voor deelname aan verkiezingen. Hij bekritiseerde de boycot 'als een fout die we niet nogmaals zullen maken'.¹¹ Intussen begonnen andere soennitische politici ontmoetingen te hebben met shi'ietische leiders. De Islamitische Irakese Partij ontkende dat ze zich had 'teruggetrokken uit het politieke proces'. Zij verzekerde de Koerden en de shi'ieten dat 'elk voorstel zal worden bekeken en bestudeerd'.¹² Het was dan ook niet verwonderlijk dat naar aanleiding van deze uitspraken geruchten de ronde begonnen te doen dat het soennitisch front uiteen begon te vallen. Harith al-Dari probeerde het tij nog te keren en zette eind maart in een interview met *The New York*

Times de eisen van het soennitisch 'verwerpingsfront' nogmaals uiteen.¹³ Maar toen was het al te laat. Op 1 april las Ahmad Abd al-Ghaffur al-Sammarai een *fatwa* voor waarin jonge soennitische mannen werden opgeroepen zich op te geven voor de politie en de Nationale Garde. Weliswaar was deze *fatwa* niet ingegeven door idealistische motieven; de reden was die instellingen 'uit handen van de barbaren' te houden, want leden van de milite van SCIRI, de Badr Brigades, penetreerden die instellingen immers.

Gedurende de volgende maanden ontsponnen zich allerlei initiatieven voor een gemeenschappelijk plan om deel te kunnen nemen aan de verkiezingen, met als tweeledig doel 'de heropbouw van ons eigen huis' en 'het vormen van een coalitie voor de komende verkiezingen'.¹⁴ De Vereniging van Islamitische Ulema sloot zich schoorvoetend aan bij deze trend, hoewel zij aanvankelijk nog had gehoopt dat de verschillen tussen Koerden en shi'ieten te groot zouden zijn om een regering samen te stellen. Pas toen deze hoop was vervlogen met de presentatie van de regering van Ibrahim al-Jaafari eind april, ondersteunde de Vereniging de nieuwe politieke initiatieven.

De toekomst

Voor de toekomst van Irak is het van levensbelang dat de gewapende strijd tussen soennieten en shi'ieten niet escaleert en dat het soennitisch verzet de wind uit de zeilen wordt genomen. De politieke tegenstellingen moeten worden uitgevochten aan de onderhandelingstafel. Op deze manier kunnen de doelen waar soennieten, shi'ieten en Koerden het in wezen over eens zijn – behoud van Irak als staat, zij het met een zekere autonomie voor de provincies en terugtrekking van Amerikaanse troepen – verwezenlijkt worden.

Hoewel de soennitische afwijzing van de ontwerpgrondwet in het voordeel is van een radicale groepering als de Vereniging van Islamitische Ulema, is het echter de vraag of zij haar principe van totale afwijzing van deelname aan de politiek zolang de Amerikanen in Irak zijn, vol kan houden. Daarvoor lijkt ze zelf de afgelopen maanden te veel betrokken te zijn geraakt bij de politiek. Ironisch genoeg zou de afwijzing van de conceptgrondwet een gunstige uitwerking kunnen hebben. Ook andere ontwikkelingen kunnen bijdragen tot een politieke oplossing. Hoe vreemd het ook mag klinken, de recente wederopstanding van Muqtada al-Sadr, die op 26 augustus een massale demonstratie tegen de grondwet organiseerde, waar-

aan honderdduizend shi'ieten deelnamen, zou in het kader van het doorbreken van religieuze scheidslijnen een positieve invloed kunnen uitoefenen. De gewapende confrontaties tussen Sadrs Mahdi Leger en de Badr Brigades van de pro-Iraanse SCIRI in het zuiden van het land twee dagen eerder, waarbij tientallen doden vielen, bevestigen opnieuw de these van de Vereniging van Islamitische Ulema dat de strijd niet gaat tussen soennieten en shi'ieten, maar dat de politieke scheidslijnen dwars door de groepen lopen. Ook positief is dat andere politieke organisaties en groeperingen, zoals de partij van voormalig premier Iyad Allawi, om uiteenlopende redenen eveneens bedenkingen hebben tegen de ontwerpgrondwet.

Hoe ziet de toekomst van Irak er dan uit? Volgens het *meest optimistische scenario* wordt op 15 oktober tijdens het referendum de conceptgrondwet verworpen, als in drie provincies een tweederde meerderheid zich uitsprekt tegen de grondwet. Mocht dit gebeuren, dan bestaat de kans dat zowel radicale als gematigde soennieten zullen deelnemen aan de volgende algemene verkiezingen, die half december zullen plaatsvinden – ze hebben immers hun achterban geregistreerd en gemobiliseerd om tegen de grondwet te stemmen. De kans op succes wordt aanzienlijk vergroot als een belangrijk deel van de shi'ieten eveneens de grondwet verwerpt, een ontwikkeling die niet ondenkbaar is gezien de heropleving van Muqtada al-Sadr en het mogelijk verzet van andere shi'ieten in Bagdad en gemengde gebieden die niets voelen voor een federaal Irak. Vervolgens zou in het volgende parlement een shi'ietisch-soennitisch verbond tot stand moeten komen, dat de verdeeldheid van etnische en religieuze groepen zou moeten voorkomen en de Amerikaanse sektarische erfenis ongedaan zou maken. Bij de onderhandelingen daarna zouden de sektarische en pro-Iraanse eisen van SCIRI en de Daawa Partij moeten worden afgezwakt. De kans dat zij ook metterdaad bereid zijn opnieuw te onderhandelen, zal alleen aanwezig zijn als een belangrijk deel van de shi'ieten het huidige grondwetsvoorstel verwerpt. Grootayatollah Ali al-Sistani zou deze ontwikkeling kunnen steunen als hij zijn afkeur over de sektarische verdeeldheid openlijk uit en er een ontmoeting plaatsvindt tussen hem en belangrijke soennitische leiders, zoals Harith al-Dari van de Vereniging van Islamitische Ulema.

Volgens het *somberste scenario* slagen de soennieten er niet in een tweederde meerderheid te behalen in hun provincies, de ontwerpgrondwet wordt

in zijn huidige vorm aangenomen en SCIRI en de Daawa Partij drijven hun programma met hulp van de Koerden door. De driedeling van Irak is dan een feit en het voortbestaan van Irak in gevaar. De kans het geweld in te dammen en om te zetten in politieke strijd lijkt dan verkeken en radicalen zullen de strijd overnemen. Aan soennitische kant zal Zarqawi nog meer ruimte krijgen om zijn aanslagen te plegen, het reguliere soennitische verzet zal beter georganiseerd worden en er zullen hechtere banden ontstaan tussen het verzet en politieke organisaties zoals de Vereniging van Islamitische Ulema. Aan shi'ietische kant zullen SCIRI en de Daawa Partij met behulp van hun milities eerst Muqtada al-Sadr uitschakelen en dan de directe strijd aangaan met het soennitisch verzet. De staat, die inmiddels al verdeeld is tussen shi'ietische, soennitische en Koerdische ministers, die hun ministeries met hun eigen aanhangers bezetten en voor hun eigen groep inzetten, zal uiteenvallen.

Noten

- 1 *al-Sharq al-Awsat*, 26 augustus 2005.
- 2 *Ibid.*, 30 augustus 2005.
- 3 *Ibid.*, 26 augustus 2005.
- 4 Veel informatie over de Vereniging van Islamitische Ulema is te vinden in het blad van de Jordaanse Moslimbroederschap *al-Sabil*. Zie voor deze verklaring van Abd al-Salam al-Kubaysi, *al-Sabil*, 7 oktober 2003.
- 5 De serie is opgenomen in het *al-Sabil* en de website van de Vereniging van Islamitische Ulema (*Hay'at Ulema al-Muslimin*), www.iraq-amsi.org
- 6 Roel Meijer, "Defending Our Honor". Authenticity and the Framing of Resistance in the Iraqi Town of Falluja', in: *Etnofoor*, jrg 17, nr 1 en 2, 2004, blz. 23-43.
- 7 *al-Sharq al-Awsat*, 6 oktober 2004.
- 8 *Ibid.*, 9 april 2004; en *The Guardian*, 10 april 2004.
- 9 *al-Sabah*, 23 oktober 2004.
- 10 Communiqué van de Vereniging van Islamitische Ulema op hun website van 2 februari jl.
- 11 *The Los Angeles Times*, 5 februari 2005.
- 12 *Ibid.*
- 13 *The New York Times*, 29 maart 2005.
- 14 *The Washington Post*, 22 mei 2005.

Roel Meijer is docent geschiedenis van het Midden-Oosten aan de Radboud Universiteit, Nijmegen, en fellow van het Institute for the Study of Islam in the Modern World (ISIM).